

Η ΔΙΚΗ ΤΩΝ ΕΠΤΑ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ.

ΕΚ ΤΗΣ ΝΕΩΤΑΤΗΣ ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΟΥ ΜΑΚΩΛΑΙΟΥΣ.

Υπό Κ. Π.

(Τέλος. Ἴδε τὰ φυλλάδια Ε' καὶ ΣΤ'.)

Καὶ ἤρξατο λοιπὸν ἡ δικαστικὴ ἐκείνη διαδικασία, ἥτις μέχρι τῆς σήμερον ἀκόμη, ὅτε, μετὰ παρελθούσιν 150 καὶ ἐπέκειντο ἐνιαυτῶν, θεωροῦμεν αὐτὴν ἀταράχως, συγκινεῖ ὡς δράμα τὰς καρδίας ἡμῶν. Οἱ ἐκατέρωθεν ἀντιπαρταχθέντες βήτορες ἡγωνίσθησαν μετὰ δριμύτητος καὶ προδρόντης ἀλλοτρίας εἰς τριαύτας συζητήσεις οἱ ἀκροαταὶ ἐκαραδόκουν μετὰ τρυφῆς περιωδυνίας, ὥστε ἐνόμιζες, ὅτι διὰ τῆς ἐτυμηγορίας ἐκείνης πρόκειται νὰ ἀποφασισθῇ ἡ τύχη ἐνὸς ἑκάστου ἐξ αὐτῶν· αἱ δὲ τροπαὶ τῆς διαμάχης αὐτῆς ὑπῆρχαν τοσοῦτον αἰνιδικαὶ καὶ καταπληκτικαί, ὥστε τὸ πλῆθος πολλάκις εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν στιγμήν μετέβη ἀπὸ ἀγωνίας εἰς εὐφροσύνην καὶ τὰν ἀπαιεῖν ἀπὸ εὐφροσύνης εἰς ἔτι δεινότεραν ἀγωνίαν.

Ἡ εἰσαγγελία κατηγοροῦσε τοὺς ἐπισκόπους, ὅτι ἔγραφαν, ἢ ἐδημοσίευσαν ἐν τῇ κομητίᾳ τῆς Μιδδλεσεξίας (*) λίθιλλον ψευδολόγον, κακόβουλον καὶ στασιαστικόν· ἐζήτησε δὲ πρὸ πάντων ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἔγραφαν τὸν λίθιλλον, καὶ ἐκάλεσαν ἐπὶ τούτῳ πολλοὺς, διὰ νὰ βεβαιώσωσι τὸν χαρακτῆρα τῆς χειρὸς τῶν ἐπισκόπων. Ἀλλ' οἱ μάρτυρες ἦσαν τοσοῦτον ἀπρόθυμοι, ὥστε οὐδὲ καὶ μία σαφὴς ἀπάντησις καταρθώθη νὰ ἐξυγθῇ παρ' οὐδενὸς ἐξ αὐτῶν. Ὁ Περνέρτων, ὁ Πολλεξήνιος καὶ ὁ Λεβίνσιος ἐχυρίσθησαν, ὅτι δὲν προέκυψεν ἀπόδειξις ἀποχρώσα διὰ νὰ ὑποβληθῇ εἰς τοὺς ἐνόρκους· δύο δ' ἐκ τῶν δικαστῶν, ὁ Ὀλλσούαυς καὶ ὁ Προύιλλος, ἀπερήναντο τὴν αὐτὴν γνώμην, καὶ αἱ ἐλπίδες τοῦ ἀκροατηρίου ἐπῆρθησαν σφοδρὰ, ὅτε αἰφνης ἡ εἰσαγγελία ἀνῆγγεilen, ὅτι δι' ἄλλης θέλει βαδίζει ὁδὸν, καὶ ὁ Προύις, εἰ καὶ μὴ θυνάμενος νὰ κρύψῃ τὴν αἰσχύνην καὶ τὴν δυσἀρέθειαν αὐτοῦ, προσήγαγεν ἐπὶ μαρτυρίᾳ τὸν Βλαθουάτιον (Blathwayt), ἕνα τῶν γραμματέων τοῦ μυστικοῦ συμβουλίου, ὅστις ἦτο παρὼν ὅτε ὁ βασιλεὺς εἶχεν ἐπιρωτῆσαι τοὺς ἐπισκόπους. Ὁ Βλαθουάτιος ὤμωσεν, ὅτι ἤκουσεν αὐτοὺς ἀναγνωρίζοντας τὴν ὑπογραφὴν· ἡ δὲ μαρτυρία αὕτη ἦτο κρίσιμος. « Διὰ τί λοιπὸν », εἶπεν ὁ δικαστής Ὀλλσούαυς πρὸς τὸν εἰσαγγελέα, « ἔχοντες « τοιαύτην μαρτυρίαν, δὲν προσηγάγετε αὐτὴν ἐκ

« πρώτης ἀφετηρίας, ἀνευ τρυφῆς χρονοτριβῆς ; »
Τὸ διατί ἡ εἰσαγγελία δὲν ἐπεθύμει νὰ καταρῶγῃ εἰς τὸ μέσον τοῦτο τῆς ἀποδείξεως, ἀνευ ἐσχάτης ἀνάγκης, ἐφάνη μετ' ὀλίγον. Ὁ Περνέρτων, καταβῶν τὸν Βλαθουάτιον, καθυπέβαλεν αὐτὸν εἰς ἔντανον ἀντεξέτασιν καὶ ἐπέμεινεν ὥστε ὁ μάρτυς νὰ ἀναφέρῃ ἐντελῶς πάντα τὰ μεταξὺ τοῦ Βασιλέως καὶ τῶν κατηγορουμένων διατρέχοντα. « Νόστιμον τοῦτο « πρᾶγμα, τῇ ἀλήθειᾳ, » ἀνέκραξεν ὁ Οὐίλλιαμς, « Νομίζετε », εἶπεν ὁ Προύις, « ὅτι ἐπιτρέπεται ὑμῖν νὰ ἀποκρίνατε εἰς τὸν μάρτυρά μας πᾶσαν ἀπόκρυφον ἐρώτησιν, ἥτις δύναται νὰ καταβῇ εἰς τὴν κεφαλὴν σας ; » Ἀλλ' οἱ συνήγοροι τῶν ἐπισκόπων δὲν ἦσαν ἄνθρωποι τῶν ὁποίων ἡδυνάτο τις νὰ ἀπαλλαγῇ τοιοιτοτρόπως. « Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ὤμωσεν, » εἶπεν ὁ Πολλεξήνιος, « ὅτι θέλει εἶπει τὴν ἀλήθειαν καὶ πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, θέλομεν λοιπὸν » καὶ πρέπει νὰ μᾶς ἀπαντήσῃ. « Ὁ μάρτυς εἰστοσε, ἐλάλητε μὲ τρόπον διφορούμενον, προσεποιήθη ὅτι δὲν ἐννοεῖ τὰς ἐρωτήσεις, ἐπικαλέσατο τὴν προστασίαν τοῦ δικαστηρίου· ἦτον ὁμοῦς εἰς χεῖρας ἀπὸ τῶν ὁποίων δὲν ἦτον εὐκόλον νὰ διαρῶγῃ. Τελευταίον παρενέβη αὐθις ὁ εἰσαγγελεὺς. « Ἐὰν ἐπιμένετε, » εἶπεν, « εἰς τὸ νὰ κάμετε τοιαύτην ἐρώτησιν, εἰπέτε » μᾶς τοῦλάχιστον ποῖαν χρῆσιν μελετᾶτε νὰ κάμετε αὐτῆς. » Ὁ δὲ Περνέρτων, ὅστις, δι' ὅλης ταύτης τῆς διαδικασίας, ἐξεπλήρωσε τὸ χρέος του με γενναϊότητα καὶ ἐπιτηδειότητα, ἀπήντησεν ἀμελλητί. « Κύριοι δικασταί, θέλω ἀποκριθῇ εἰς τὸν κύριον » εἰσαγγελέα, διότι θέλω νὰ φερθῶ πρὸς τὸ δικαστήριον εὐλαβικῶς καὶ ἀνυποκρίτως. Ἐὰν οἱ ἐπισκοποι ἀνεγνώρισαν τὸ ἔγγραφον τοῦτο, ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος, ὅτι δὲν θέλει γίνεαι γούρις τῆς ὁμολογίας κατ' αὐτῶν, ἐλπίζω, ὅτι οὐδεὶς θέλει ὠφελῆθαι ἀπὸ τοῦ ἀδίκου τοῦτο ὡς πρὸς αὐτοὺς πλεονέκτημα. » « Ἀποδίδετε » εἰς τὴν Αὐτοῦ Μεγαλειότητα πρᾶξιν, τὴν ὁποίαν οὐδὲ νὰ ὀνομάσω τολμῶ, » εἶπεν ὁ Οὐίλλιαμς. « Καὶ ἐπειδὴ τοσοῦτον ἐπιμένετε, ἀπαίτω, ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως, νὰ καταχωρισθῇ ἡ ἐρώτησις εἰς πρωτόκολλον. » « Τί θέλετε μὲ τοῦτο, Κύριε ἀντισταγγελεῦ, » εἶπεν ὁ Σαουέρος, παρεμβαλὼν ἐκυτόν. « Ἐγὼ τὸ ἠξεύρω, τί θέλω, » ἀπήντησεν ὁ ἐξωμότης. « Ἀπαίτω ὥστε ἡ ἐρώτησις νὰ καταχωρισθῇ εἰς πρωτόκολλον. » « Γράψατε ὅτι » πρωτόκολλον θέλετε, δὲν σᾶς φοβοῦμαι καθόλου. » « Κ. Εἰσαγγελεῦ, » εἶπεν ὁ Περνέρτων. Καὶ ἐπῆλθε τότε ἕρις ὀξεῖα καὶ σφοδρὰ, τὴν ὁποίαν μετὰ κόπου ἡδυνήθη νὰ καταπαύσῃ ὁ πρόεδρος. Εἰς ἄλλας περιστάσεις, ἤθελεν οὗτος πιθανώτατα διατάξαι νὰ συνταχθῇ περὶ τῆς ἐρωτήσεως ἐκθεσις καὶ νὰ φυλακισθῇ ὁ Περνέρτων· ἀλλὰ, κατὰ τὴν μεγάλην ἐκείνην ἡμέραν, κατέλαβεν αὐτὸν φόβος· πολλάκις ἐβρίψεν ὄμμα λοξὸν πρὸς τὴν πυκνὴν φάλαγγα τῶν κομμάτων καὶ τῶν βαρύνων, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἐπετηρεῖτο, κατὰ δὲ τὴν προτεχῇ βουλευτικὴν σύνοδον ἡδυνάτο νὰ δικασθῇ καὶ ἐνόμιζε, λέγει τις τῶν παρισταμένων, ὅτι ἅπαντες οἱ παρόντες πατρίκιοι φέ-

(*) Τὸ μέγιστον μέρος τοῦ Λορδίνου, παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὀχθὴν τοῦ Ταμείσιος κείμενον, ὑπάγεται εἰς τὴν κομητίαν τῆς Μιδδλεσεξίας· τὸ δὲ παρὰ τὴν δεξιάν, ἐν ᾧ καὶ τὸ τοῦ Λαμβέθου προάστειον, ἀνήκει εἰς τὴν κομητίαν Σούρρεϊος. Μειῶν θέλομεν ἴδει πόσον σπουδαία εἶναι ἡ διάκρισις αὕτη.

μας ἡ χόνας εἰς τοὺς κόλπους αὐτῶν. Τελευταίον δὲ Βλαθευαύτιος ἡ ἀγκάσθη νὰ ἐκθέσθῃ ἀκριβῶς ἅπαντα τὰ διατρέξαντα, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐξήχθη, ὅτι ὁ Βασιλεὺς δὲν ἀνέλαβε μὲν ῥητὴν ὡς πρὸς τοὺς Ἐπισκόπους ὑποχρεώσιν, ὅτι ὁμῶς οἱ Ἐπίσκοποι ἠδύναντο εὐλόγως νὰ πιστεύωσιν ὅτι ὑπῆρχεν ὑποχρεώσις παπῆρα. Τῶνόντι, ἀπὸ τῆς ἀδερμονίας μὲ τὴν ὁποίαν ἡ εἰσαγγελία κατέφυγεν εἰς τὴν μαρτυρίαν τοῦ γραμματέως τοῦ συμβουλίου καὶ ἀπὸ τῆς σφοδρότητος μὲ τὴν ὁποίαν ἐξανέστη κατὰ τῆς ἀντεξέτασως τοῦ Περμβέρτινος, κατέστη πρόδηλον, ὅτι καὶ αὐτὴ ἦτο τῆς αὐτῆς γνώμης.

Εντούτοις ὁ χαρακτηρ τῆς χειρὸς ἀπεδείχθη ἄλλὰ τότε παρήχθη ἄλλη σπουδαία ἐνστασις. Δὲν ἔπρεπε νὰ ἀποδειχθῇ, ὅτι οἱ ἐπίσκοποι ἐγράψαν τὸν παρὸ οὗ ὁ λόγος λίβελλον, ἐπρεπε πρὸς τοὺς τοὺς νὰ ἀποδειχθῇ, ὅτι ἐγράψαν αὐτὸν ἐν τῇ κομητίᾳ τῆς Μιδδλεσεξίας. Οὐ μόνον δὲ ὁ εἰσαγγελεὺς καὶ ὁ ἀντισαγγελεὺς δὲν ἦσαν εἰς κατὰστατον νὰ ἀποδείξωσι τούτο, ἀλλ' ἐξαιτίας οἱ κατηγορούμενοι ἠδύναντο νὰ ἀποδείξωσι τὸ ἐναντίον· διότι συνέπισεν ὁ Σαυρόφτιος νὰ μὴ λείψῃ οὐδ' ἅπαξ ἀπὸ τοῦ ἐν Λαμβίθω παλατίου αὐτοῦ ἀρ' ἧς ἡμέρας ἐράνη τὸ παρὶ τῆς ἀναγνώσεως τῆς συγχωρητηρίου διακηρύξεως Βασιλικὸν διέταγμα, μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν εἶχεν ἤδη παραδοθῇ εἰς χεῖρας τοῦ Βασιλέως ἡ ἀναφορά. Ἀπασα λοιπὸν ἡ κατηγορία ἀνενδράπη οὕτως ἐκ βάρων καὶ τὸ ἀκροατήριον περιέμενε, μετὰ πολλῆς ἀγαλλιάσεως, ταχεῖαν τὴν ἀθώωσιν.

Τότε ἡ εἰσαγγελία μετέβαλεν αὐθις τὰ ὅπλα αὐτῆς, καὶ, παραιτήσασα ὁλοκληρῶς τὴν κατηγορίαν ὅτι ἐγράφη λίβελλον, ἐπεχείρησε νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι οἱ ἐπίσκοποι ἐδημοσίευσαν λίβελλον ἐν τῇ κομητίᾳ τῆς Μιδδλεσεξίας. Τὸ ἐπιχείρημα ἦτο δυσχερέστατον. Ὁ νόμος ἐθεώρει βεβαίως τὴν εἰς τὸν βασιλέα παραδοσὶν τῆς ἀναφορᾶς ὡς δημοσίευσιν. Ἀλλὰ· πῶς νὰ ἀποδειχθῇ ἡ παράδοσις αὕτη; Εἰς τὸ δωματίον ἐν ᾧ ἐδόθη ἡ βασιλικὴ ἀκορόσις, ἐκτὸς τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἐπισκόπων, οὐδεὶς ἄλλος ἦτο παρών. Ὁ βασιλεὺς δὲν ἠδύνατο νὰ ὀρκισθῇ ὅθεν τὸ γεγονός· τῆς δημοσίευσως δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποδειχθῇ εἰμὴ διὰ τῆς ὁμολογίας τῶν κατηγορουμένων. Ὁ Βασιλευσάυτιος ἠρωτήθη πάλιν, ἀλλὰ ματαίως. Ἐνεθυμείτο μὲν, εἶπε, καλῶς, ὅτι οἱ ἐπίσκοποι εἶχον ἀναγνωρίσει τὸν χαρακτηρ τῆς ἰδίας χειρὸς, δὲν ἐνεθυμείτο ὁμῶς ἂν ἀναγνώρισαν τὸ ἔγγραφο, τὸ ὁποῖον ἔκειτο ἐπὶ τῆς τραπέζης τοῦ μυστικοῦ συμβουλίου, ὡς αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον παρεδόθη τῷ βασιλεῖ, οὐδ' ἂν ἠρωτήθησαν καὶ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Πολλοὶ ἄλλοι ὑπάλληλοι, παρευρεθέντες εἰς τὴν συνεδρίαν τοῦ συμβουλίου, προσεκλήθησαν, καὶ μεταξὺ ἄλλων ὁ γραμματεὺς τοῦ Ναυτικοῦ Διευθυντηρίου Σαμουήλ Πέπυς, ἀλλ' οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν εἰσπόρεσε ν' ἀνακαλέσῃ εἰς τὴν μνήμην του, ὅτι ἐρρέθη τι περὶ παραδόσεως. Μάτην ὁ Οὐίλλιαμς ὑπέβαλε παραπειστικὸς ἐρωτήσεις, μέχρις οὗ οἱ δικηγόροι ἀπερήναντο, ὅτι τοιαῦται στροφὰὶ καὶ διατροφαὶ οὐδέποτε συνίδρσαν εἰς δικαστήριον, αὐτὸς δὲ ὁ Οὐίγγτιος

ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ὁ τρόπος τοῦ ἐξατάζειν τὸν ὁποῖον μεταχειρίζεται ὁ ἀντισαγγελεὺς, εἶναι παντάπασι ἄτακτος. Ἀφ' οὗ δὲ ἀλλεπαλληλοὶ μάρτυρες ἀπήντησαν ἀρνητικῶς, ἀνέσεισαν τὴν αἵθουσαν θορυβώδεις καγχασμοὶ καὶ ἀλαλαγμοὶ ἐπινίκιοι τοὺς ἐκείτους οὐδ' ἐπεχείρησαν νὰ κατασιγῶσιν οἱ δικασταί.

Ἐφαίνετο ἄρα ὅτι νίκη ἐστεφάνωσε τελευταῖον τὴν πεισματώδη αὐτὴν μάχην. Ὁ ὑπὲρ τοῦ στέμματος ἄγων εἶχεν ἐξαντληθῇ. Καὶ ἂν οἱ συνήγοροι τῶν κατηγορουμένων ἐσιώπων, ἡ ἀθώωσις ἦτο βεβαία, διότι καὶ ὁ ἐξωλέστερος καὶ ὁ ἀναισχυντότερος δικαστὴς δὲν ἠδύναντο νὰ τολμήσῃ νὰ ὀνομάσῃ τὰ προσαχθέντα νόμιμον ἀπόδειξιν τῆς δημοσιεύσεως. Ὁ πρόεδρος ἤρξατο νὰ ὁμιλῇ πρὸς τοὺς ἐνόρκους καὶ ἤθελεν ἀναμειβόλως προτεκλέσει αὐτοὺς νὰ ἀθώωσιν τοὺς κατηγορουμένους· ἀλλ' ὁ Φίνχιος, ὁδῶν, καὶ τούτου ἐνεκεν ὅχι ἀποχρώντως συνετός, ἀναστὰς, ἀκήτησε νὰ ἀκουσθῇ. « Ἐὰν θέλετε νὰ ἀκούσῃ » ἔφη, » εἶπεν ὁ Οὐίγγτιος, » θέλετε βεβαίως ἀκούσθῃ· ἀλλὰ δὲν καταλαμβάνετε τὸ ἴδιον ὑμῶν » συμφέρον. » Οἱ ἄλλοι συνήγοροι τῆς ὑπερασπίσεως ἠνάγκασαν τὸν Φίνχιον νὰ καθήσῃ καὶ παρεκάλειαν τὸν πρόεδρον νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πρὸς τοὺς ἐνόρκους λόγον. Παρεσκευάζετο δὲ ὁ πρόεδρος νὰ πράξῃ τούτο, ὅτε προσήλθεν εἰς τὸν ἀντισαγγελεῖα κλητὴρ ἀναγγέλλων, ὅτι ὁ Λόρδος Συνδερλάνθιος εἰσπορεῖ νὰ ἀποδείξῃ τὴν δημοσίευσιν, καὶ ἐπ' τούτῳ θάναί ἀμελλήτι εἰς τὸ δικαστήριον. Ὁ Οὐίγγτιος εἶπε τότε κακεντρεχῶς εἰς τοὺς δικηγόρους τῆς ὑπερασπίσεως, ὅτι αὐτοὶ καὶ μόνοι εἶναι παρτίτιοι τῆς μεταβολῆς τὴν ὁποίαν λαμβάνει τὸ πρᾶγμα. Τὰ πρόσωπα τοῦ πύθου ἐκατηφύσαν. Ὁ Φίνχιος ὑπῆρξεν ἐπὶ τινὰς ὥρας ὁ μισητότερος ἄνθρωπος τῆς Ἀγγλίας. Διὰ τί δὲν εἰσπόρετε νὰ καθήσῃ ἡτυχος, ὡς ἐπραξαν ἄλλοι καλῆτεροι τοῦ ἄνδρος, ὁ Σαουέρος, ὁ Περμβέρτινος καὶ ὁ Πολλεξόρηνιος; Ἡ ἐπιθυμία του νὰ ἀναμειχθῇ εἰς τὴν συζήτησιν, ἡ φιλοτιμία του νὰ ῥετορεύσῃ κατέστρεψαν ὅλην τὴν ὑπόθεσιν.

Ἐν τούτοις ὁ πρόεδρος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, εἰσῆλθεν ἐπὶ φορείου, εἰς τὸ δικαστήριον· διερχομένου δὲ αὐτοῦ οὐδεὶς πῖλος ἐκινήθη, καὶ ἐξ ἐναντίας πολλὰ φωναὶ ἀνέκραξαν· « Παπιστάνικο σκυλί! » Ἦτο δὲ ὠχρὸς καὶ ἐντρομος, ἐκύττιζεν ἀναταπύτως κατὰ γῆς καὶ ἔδωκε τὴν μαρτυρίαν του με φωνὴν διετάζουσαν, ὁμότας, ὅτι οἱ ἐπίσκοποι εἶχον ἀναγγελεῖ εἰς αὐτὸν τὴν πρόθεσιν τῶν τοῦ νὰ παραδώσωσιν ἀναφορὰν εἰς τὸν Βασιλέα, καὶ ὅτι ἐπ' τούτῳ εἰσῆχθησαν εἰς τὸ βασιλικὸν δωματίον. Ἡ περίστασις αὕτη, συνδυαζομένη μὲ τὴν περίστασιν, ὅτι μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ δωματίου ἀναχώρησιν αὐτῶν, εὗρέθη εἰς χεῖρας τοῦ βασιλέως ἀναφορὰ παρ' αὐτῶν ὑπογεγραμμένη, ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν, τῆς ὁποίας τὸ δικαστήριον τῶν ἐνόρκων ἠδύνατο νὰ θεωρήσῃ ἀποχρώσαν ὡς πρὸς τὸ γεγονός τῆς δημοσιεύσεως.

Ἡ δημοσίευσίς λοιπὸν, ἐν τῇ κομητίᾳ τῆς Μιδδλεσεξίας, ἀπεδείχθη. Ἀλλὰ τὸ τοιαυτοτρόπως δημο-

σιευθέν ἐγγραφον, ἦτον ἄρα γε λίβελλος ψευδολόγος, κακόβουλος καὶ στασιαστικός; Μέχρι τοῦδε ἡ συζήτησις περιστράφη περὶ γεγονότος, τὸ ὅποιον ὅλος ὁ κόσμος ἤξευρεν ὅτι εἶναι ἀληθές, προέκειτο δὲ μόνον νὰ ἀποδειχθῇ κατὰ τινὰς δικαστικούς τύπους· ἤδη δὲ προέκυψε συζήτησις πολὺ σπουδαιότερα, διότι ἀναγκαίως ἔπρεπε νὰ ἐξετασθῶσι τὰ ὅρια τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας, ἀναγκαίως, δηλαδή, ἔπρεπε νὰ ἐξετασθῇ μέχρι τίνος ὁ βασιλεὺς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀπαλλάττῃ τῆς ἐκτελέσεως τῶν νόμων, μέχρι τίνος ὁ ὑπῆκοος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐξαίτηται τὴν θεραπείαν τῶν γενομένων ἀδικημάτων. Ἐπὶ τρεῖς ὥρας, οἱ συνήγοροι τῶν κατηγορουμένων ἠγωνίσθησαν συντόμως ὑπὲρ τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τοῦ συντάγματος καὶ ἀπέδειξαν ἀπὸ τῶν πρακτικῶν τῆς βουλῆς, ὅτι οἱ ἐπίσκοποι δὲν ἐθεοδαίωσαν εἰμὴ τὴν ἀλήθειαν, παραστήσαντες εἰς τὸν βασιλέα, ὅτι αἱ βουλαι ἀπεφάνησαν κατ' ἐπαναλήψιν παράνομον τὸ παρ' αὐτοῦ σφετεριζόμενον δικαίωμα τῆς ἀργεύσεως τῶν νόμων. Τελευταῖον ἀνέστη ὁ Σομέριος. Ὁ νέος οὗτος δὲν ἐλάλησεν εἰμὴ πέντε περίπου λεπτά, ἀλλὰ πᾶσα αὐτοῦ λέξις εἶχε τοσαύτην βαρύτητα, ὥστε ὅταν ἐκάθησεν, ἡ φήμη αὐτοῦ ὡς ῥήτορος καὶ δημοσιολόγου ἦτο θεμελιωμένη. Ἐξετάζων τὰς φράσεις, τὰς ὁποίας τὸ κατηγορητήριον μεταχειρίζετο διὰ νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν ἀποδιδομένην εἰς τοὺς ἐπισκόπους ἀθέμιτον πρᾶξιν, ἀπέδειξεν, ὅτι πᾶσα αὐτοῦ λέξις, εἴτε οὐσιαστικὸν, εἴτε ἐπίθετον, ἦτον ὅλως διόλου ἄτοπος. Ἡ κατηγορία ἰσχυρίζεται, ὅτι ἐγγράφῃ λίβελλος ψευδολόγος, κακόβουλος, στασιαστικός. Τὸ ἐγγράφον δὲν εἶναι ψευδολόγον, διότι πᾶν παρ' αὐτοῦ ἀναφερόμενον γεγονός, ἀποδεικνύεται ἀληθές ἀπὸ τῶν πρακτικῶν τῆς βουλῆς. Τὸ ἐγγράφον δὲν εἶναι κακόβουλον, διότι οἱ κατηγορούμενοι δὲν ἐζήτησαν ἀφορμὴν ἔριδος, ἀλλὰ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἐβλήθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην, ἥ νὰ ἀντιταχθῶσιν εἰς τὴν βασιλικὴν θέλησιν, ἥ νὰ προδώσωσι τὰ ἱερώτατα καθήκοντα τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς τιμῆς. Τὸ ἐγγράφον δὲν εἶναι στασιαστικόν, διότι δὲν διεσπάρη ὑπὸ τῶν συντακτικῶν εἰς τὸν ὄχλον, ἀλλὰ ἰδίᾳ παρεδόθη εἰς χεῖρας τοῦ βασιλέως· καὶ ἐν εἶναι λίβελλος, ἀλλὰ ἀναφορὰ κοινία, ὁποῖαν, κατὰ τοὺς νόμους τῆς Ἀγγλίας, κατὰ τοὺς νόμους αὐτῆς τῆς αὐτοκράτορος Ρώμης, κατὰ τοὺς νόμους ὅλων τῶν πεπολιτισμένων ἐπικρατειῶν, πᾶς ὑπῆκοος, νομίζων ἑαυτὸν ἡδικοημένον, δικαιούται νὰ ὑποβάλῃ εὐλαβῶς τῷ ἡγεμόνι.

Ὁ Εἰσαγγελεὺς ἀπήντησε συντόμως καὶ ἀσθενῶς· ὁ δὲ ἀντεισαγγελεὺς ἠγόρευσεν ἐκτενέστατα καὶ μετὰ πολλῆς πικρίας, καὶ πολλάκις διεκόπη ὑπὸ τῶν κραυγῶν καὶ τῶν συριγμῶν τοῦ ἀκροατηρίου, διότι κατήντησε νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι ἐκτός τῶν βουλῶν, οὐδεὶς ἄλλος ὑπῆκοος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ὑποβάλῃ ἀναφορὰν εἰς τὸν βασιλέα. Ὅθεν ἡ ἀγανάκτησις τοῦ παρεστῶτος πλήθους εἶχε φθάσει μέχρι μανίας, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ πρόεδρος ἐξεπλάγη διὰ τὴν ἀναισχυντίαν τοῦ ἐμπρολαίου τούτου ἀνεμοστρόφιγγος.

Τελευταῖον ὁ Οὐρίγιτιος ἐπεχείρησε νὰ συγκεφαλαιώσῃ τὴν συζήτησιν. Ὁ λόγος αὐτοῦ ἀπεδείκνυν,

ὅτι ὁ φόβος τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀπὸ τῆς κυβερνήσεως ἐμετριάζετο ὑπὸ τοῦ φόβου τὸν ὁποῖον ἐνέπνεεν αὐτῷ τὸ πολυάριθμον, τὸ λαμπρὸν, τὸ συγκεκινημένον ἐκεῖνο ἀκροατήριον. Εἶπε δὲ, ὅτι δὲν θέλει ἐκφέρει γνώμην περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἀργεύσεως τῶν νόμων, ὅτι δὲν θεωρεῖ ἀναγκαῖον τοῦτο, ὅτι ἡθύνετο εἰς πολλὰ νὰ μὴ συμφωνήσῃ μὲ τὸν λόγον τοῦ ἀντεισαγγελέως, ὅτι ἰδίως ὁ ὑπῆκοος εἶχε τὸ δικαίωμα τοῦ ἀναφέρεισθαι, ὅτι ὅμως ἡ προκειμένη εἰς τὸ δικαστήριον ἀναφορὰ εἶναι ἀπρεπῶς συντεταγμένη καὶ θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ νόμου ὡς λίβελλος. Ὁ Ἀλλυδόσιος ἦτο τῆς αὐτῆς γνώμης, ἀλλὰ ἀνέδειξε, περὶ τὴν ἐκθεσιν τῆς γνώμης ταύτης, τοσοῦτον αἰσχυρὰν ἀμάθειαν τοῦ νόμου καὶ τῆς ἱστορίας, ὥστε ἐπέσπασε καὶ ἑαυτοῦ τὴν καταφρόνησιν ἀπάντων τῶν ἀκροατῶν. Ὁ Ὀλλοσούαυς ἀπέφυγε τὸ περὶ τῆς ἀργεύσεως τῶν νόμων ζήτημα· εἶπεν ὅμως, ὅτι θεωρεῖ τὴν ἀναφορὰν τοιαύτην ὁποῖαν δικαιούνται νὰ ὑποβάλωσιν ὑπῆκοοι νομίζοντες ἑαυτοὺς ἡδικοημένους, καὶ ὅτι ἐπομένως δὲν εἶναι λίβελλος. Ὁ Προβέλλος ἀνεδείχθη τολμηρότερος. Ἀπεφάνετο, ὅτι, κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ, ἡ συγχωρητήριος διακήρυξις εἶναι ἄκυρος καὶ μὴ οὔσα, καὶ ὅτι τὸ δικαίωμα τῆς ἀργεύσεως τῶν νόμων, ὅπως ἐσχάτως ἐξηκτέθη, εἶναι ἐντελῶς μὲ πάντα νόμον ἀσυμπίδαστον. Ἐὰν συγχωρηθῇ τοιαύτη ὑπέρβασις τῶν δικαιωμάτων τοῦ στέμματος, εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ νὰ καταλυθῶσι τὰ παραμένοντα. Ἀπανα ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία θέλει περιέλθῃ εἰς χεῖρας τοῦ Βασιλέως. « Τὴν περὶ τούτου κρίσιν, κύριοι ἑνορκοί, » εἶπεν, « ἀνατίθηναι εἰς τὸν θεὸν καὶ εἰς τὴν ὑμετέραν » συνείδησιν. »

Εἶχε δὲ ἤδη συσκοτάσει, ὅτε οἱ ἑνορκοὶ ὑπεχώρησαν διὰ νὰ βουλευθῶσι περὶ τῆς ἐτυμηγορίας αὐτῶν. Ἡ νύξ ἐκείνη ὑπῆρξε νύξ δεινστάτης ἀγωνίας. Σώζονται εἰσέτι ἐπιστολαὶ τινες γραφεῖσαι κατὰ τὴν ὥραν ταύτην τῆς ἀμυχανίας, καὶ, τούτου ἕνεκα, μάλιστα περιέργαι. « Εἶναι ἤδη ἐξώρας πολὺ », ἔγραψεν ὁ πρέσβυς τοῦ Πάπα, « ἡ δὲ ἀπόφασις, δὲν εἶναι ἀκόμῃ γνωστὴ. Οἱ δικασταὶ καὶ οἱ κατηγορούμενοι ἀπῆλθον οἴκαδε. Οἱ ἑνορκοὶ διατελοῦσι βουλεύομενοι. Αὐριον θέλομεν μάθει τὴν ἐκδοσιν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἀγῶνος. »

Ὁ ἐπίτροπος τῶν ἐπισκόπων διενυκτέρευσε, μετὰ πολλῶν ὑπηρετῶν, ἐπὶ τῶν βαθμίδων, αἵτινες ἦγον εἰς τὸ δωμάτιον τῆς διασχέψεως τῶν ἐνόρκων, διότι ἦτον ἀπαραίτητον νὰ φρουρηθῶσιν οἱ ὑπαλλήλοι οἱ τὰς θύρας φρουροῦντες, οἵτινες, θέλοντες πιθανώτατα τὴν ὑπερίσχυσιν τῆς αὐλῆς, ἠδύναντο νὰ δώσωσι τροφὴν εἰς κἀνένα αὐλικὸν ἑνορκον καὶ νὰ περιποιήσωσιν οὕτως εἰς αὐτὸν τὸν τρόπον τοῦ νὰ λιμοκτονήσῃ τοὺς ἄλλους ἐνδεκα. Ὅθεν ἡ ἐπαγρύπνησις ὑπῆρξεν αὐστηρά. Οὐδὲ λύχνου εἰσόδος ἐπετράπη διὰ νὰ ἀνάψῃ μία καπνοσύριγξ. Περί τὴν 4^{ην} ὥραν τῆς πρωίας, ἄφησαν νὰ εἰσελθῶσι λεκάναι τινὲς ὕδατος διὰ πλύσιμον, καὶ οἱ ἑνορκοί, ἐξω ἑαυτῶν ὄντες ὑπὸ τῆς δίψης, ἐρρόφησαν ἀμέσως ὅλον ἐκεῖνο τὸ ὕδωρ. Μέγα πλῆθος λαοῦ περιεφέρετο ἕως εἰς τὰ ἐξημερῶματα εἰς τὰς παρακειμένας ὁδοὺς. Κατὰ πᾶσαν ὥραν

φύγετο ἀπὸ Οὐίτεάλλης ἀγγελιαφόρος, διὰ νὰ ἀκούσῃ καὶ διατρέχοντα. Ἐν τῷ δωματίῳ τῆς διασκεύεως ἐκρούσθησαν ἐπανειλημμέναι φωναὶ σφοδρᾶς ἑριδος, ἀλλὰ τίποτε βέβαιον δὲν διεδόθη.

Κατ' ἀρχὰς 9 ψῆφοι ἦσαν ὑπὲρ τῆς ἀθωώσεως καὶ 3 ὑπὲρ τῆς καταδίκης. Μετ' ὀλίγον ἐνέδωκαν δύο ἐκ τῶν τῆς μειονοφηρίας, ἀλλ' ὁ Ἀρνόλδος ἦτον ἀδυσώπητος. Ὁ Θωμᾶς Αὐστίνος, γαιοκτήτης εὐπορώτατος, ὅστις εἶχε δώσει πολλὴν προσοχὴν εἰς τὴν περὶ ἀποδείξεων διαδικασίαν καὶ εἰς τὰς ἀγορεύσεις, καὶ εἶχε λάβει πληρεστάτως περὶ πάντων σημειώσεις, ἐπεθύμησε νὰ ἐξετάσῃ μετ' αὐτοῦ τὸ ζήτημα. Ὁ δὲ Ἀρνόλδος ἀπειποιήθη, εἰπὼν μὲ δυστροπίαν, ὅτι δὲν εἶναι συνειθισμένος νὰ κάμῃ σκέψεις καὶ συζητήσεις· ἡ συνείδησίς του δὲν εἶναι εὐχαριστημένη καὶ δὲν θέλει ἀθωώσει τοὺς ἐπισκόπους. « Ἐὰν τὸ πρᾶγμα εἴχῃ οὕτω, κύτταξέ με καλὰ, » τὸν εἶπεν ὁ Αὐστίνος. « Ἐγὼ εἶμαι ὁ παχύτερος καὶ ὁ ῥωμαλεώτερος τῶν δωδεκα, καὶ πρὶν ἀναγνωρίσω ὡς λίβελλον ἀναρῶν τοιαύτην, ὁποῖα ἡ παροῦσα, θέλω διαμείνει ἐν ταῦθα μέχρις οὗ καταντήσω λεπτότερος αὐτῆς τῆς καπνοσύριγγος. » Περὶ τὴν 6^{ην} ὥραν ἐγνώσθη, ὅτι οἱ ἑνορκοὶ συνεφώνησαν, ἀλλ' ὁποῖα θέλει εἶναι ἡ ἐτυμυγορία, ἦτον ἀκόμη ἀγνωστον.

Περὶ τὴν 10 ὥραν συνήλθε τὸ δικαστήριον· ὁ ἐπιμαρτυρῶν ὄχλος ἦτο μείζων ἢ ποτέ. Οἱ ἑνορκοὶ κατέλαβον τὰς θέσεις αὐτῶν, καὶ οἱ ἀπειράριθμοι ἐκείνοι ἀνθρώποι ἐσιώπησαν ἀπνευστί.

Ὁ Σαμουήλ Ἀστρὺς εἶπε. « Πείθεσθε ὅτι οἱ κατηγορούμενοι, ἢ ὅστις δὴποτε ἐξ αὐτῶν, εἶναι ἑνοχοὶ ἢ ὄχι; » Ὁ δὲ Ρογέρος Λαγγλέϋς, ἀπεκρίθη. « Ὅχι, δὲν εἶναι ἑνοχοί. » Ἀμα αἱ λέξεις αὗται ἐξήλθον τῶν χειλέων αὐτοῦ, ἀνεκίρτησεν ὁ Ἀλίφαξ καὶ ἐτίναξε τὸν πῖλόν του. Ἐπὶ δὲ τῷ σημεῖῳ τούτῳ, ἠλάλαξεν ἅπαν τὸ ἀκροατήριον καὶ ἐν ἀκαρεῖ, 10,000 ἀνθρώπων, συμπιεζομένων ἐν τῷ μεγαλῷ ἐκείνῳ παλατίῳ, ἀπεκρίθησαν δι' ἀλαλαγμοῦ, ἐπὶ τρανωτέρου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐτρίξεν ἡ γηραιὰ ξυλίνη αὐτοῦ στέγη· καὶ ἐπειτὰ, πάλιν ἐν ἀκαρεῖ, ὁ ἀναριθμητὸς ὄχλος ὁ ἔξω τοῦ παλατίου συνωθούμενος, ἐποίησε κραυγὴν ἐπινίκιον τρίτην ἀκουσθεῖσαν μέχρι τῆς πύλης τοῦ Ναοῦ. Τὰ καλύπτοντα τὸν Τάμεσιν κελήτια ἀπήντησαν διὰ παιᾶνος χαρμωδύνου. Ἐκπυρσοκρότημα ἐκρούσθη ἐπὶ τοῦ ὕδατος, καὶ πάλιν ἄλλο, καὶ ἄλλο πάλιν, καὶ οὕτως, ἐν βίπῃ ὀφθαλμοῦ, ἡ εὐφρόσυτος ἀγγελία ἐφθασεν εἰς τὰ ἀπώτατα τῆς πόλεως ἄκρα. Καθ' ὅσον δὲ διεδίδετο ἡ ἀγγελία, κραυγαὶ ἀγαλλίας, ὡς ἡγεύοντο εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς τὰς πλατείας, εἰς τὰς ἀγορὰς καὶ εἰς τὰ καφενεῖα. Αἱ κραυγαὶ ὡς αὐτὰ ἦσαν ὀλιγώτερον ἀξιοσημείωτοι τῶν δακρύων· διότι τὰ αἰσθήματα τῶν ἀνθρώπων εἶχον τοιοῦτον ἐνταθῆ, ὥστε καὶ αὐτὴ ἡ σοβαρὰ ἀγγλικὴ φύσις, ἡ ἥμισυ εἰς τὰ ἐξωτερικὰ σημεῖα τῆς συγκινήσεως εἰθισμένη, ἠττήθη, ἐρράγη, καὶ χιλιαδες ἀνθρώπων ἐθρήνησαν ὑπὸ χαρᾶς ἀράτου καταδληθέντες. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀνεχώρουν, ἀπὸ τῶν ἀπωτάτων ἁκρῶν τοῦ πλήθους, ἱππεῖς δρομαῖοι, διὰ νὰ διασκεύωσιν εἰς ὅλας τὰς λεωφόρους τὴν ἀγγελίαν τῆς νίκης τῆς

ἐκκλησίας ἡμῶν καὶ τοῦ ἔθνους ἡμῶν. Ἀλλ' οὐδ' αὐτὴ ἡ καταπληκτικὴ βεβαίως αὐτῇ ἐμφασίς τοῦ κοινῶ αἰσθήματος, ἡδυνήθη νὰ πτοήτῃ τὸ πικρόχολον καὶ ἀτρόμητον πνεῦμα τοῦ ἀντισταγγελέως· καὶ, ἀγωνισθεὶς νὰ γίνῃ καταληπτὸς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου θορύβου, ἀπήτησεν οὗτος τὴν φυλακιστὴν τῶν προσβαλόντων, διὰ κραυγῶν, τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ δικαστηρίου. Συνελήρθη λοιπὸν εἰς ἀπὸ τοῦ ἀλαλάζοντος πλήθους· τὸ δικαστήριον ὅμως ἤσθάνθη, ὅτι ἤθελεν εἶσθαι παραλογὸν νὰ τιμωρηθῇ εἰς καὶ μόνος ἄνθρωπος διὰ πλημμέλημα προχθέν ὑπὸ πολλῶν μυριάδων· ὅθεν ἀπέλυσε τὸν συλληφθέντα, μετὰ ἐπιεικῆ παραίνεσιν.

Δὲν ἦτο πλέον δυνατόν νὰ προχωρήσωσι, τὴν στιγμὴν ἐκείνην, εἰς καμμίαν ἄλλην ὑπόθεσιν. Ἐφώντι, ὁ μυκηθμὸς τοῦ πλήθους ἦτο τοσοῦτος, ὥστε, ἐν διαστήματι ἡμιτείας ὥρας, οὐδεμία λέξις εἰσπόρευε νὰ γίνῃ καταληπτὴ ἐν τῷ δικαστηρίῳ. Ὁ Οὐέλλιανς ἀπῆλθεν, ἐπὶ τῆς ἀμαξίας αὐτοῦ, ἐν τῷ μέσῳ ἀληθοῦς τριχυμίας ἀρῶν καὶ συριγμῶν. Ὁ Καρτουρίγιτις, τοῦ ὁποίου ἡ περιέργεια ἦτον ἀκκατάχρητος, ἔκαμε τὴν ἀνοησίαν νὰ ἐλθῇ εἰς Οὐεστμίνστερον, διὰ νὰ ἀκούσῃ τὴν ἀπόφασιν. Ἐγνωρισθεὶς δὲ ἀπὸ τοῦ ἱερατικοῦ ἐνδύματος καὶ τῆς πολυσταρκίας, παρεπόμερθη, ὑπὸ χλευασμῶν, δι' ὅλου τοῦ παλατίου « Φυλαχθῆτε », ἔλεγεν ὁ εἰς « ἀπὸ τοῦ προβατοσκήμου τούτου λύκου. » « Τάπον, » ἔλεγεν ὁ ἄλλος, « εἰς τὸν ἄνθρωπον, » ὅστις φέρει τὸν Πάπα ἐντὸς τῆς κοιλίας του. »

Οἱ ἀθωωθέντες ἀρχιερεῖς ἀπέσπασαν ἑαυτοὺς ἀπὸ τοῦ ἐπικταλούμενου τὰς εὐλογίας αὐτῶν πλήθους, καταφυγόντες εἰς τὴν πλησιεστέραν ἐκκλησίαν ὅπου ἐτελέσθη δοξολογία. Πολλοὶ δὲ ἐκκληστῖαι ἦσαν ἀνοικταὶ τὴν πρωΐαν ἐκείνην καθ' ὅλην τὴν πρωτεύουσάν, καὶ πολλοὶ εὐλαβεῖς ἄνθρωποι προσήλθον εἰς αὐτάς. Ἀπαντα τὰ κωδωνοστάσια τῆς πόλεως καὶ τῶν προαστείων ἐκρότευν. Ἐν τούτοις οἱ ἑνορκοὶ μετὰ κόπου ἡδυνήθησαν νὰ ἐξέλθωσι τοῦ δικαστηρίου, καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ σφίγγωσι τὰς χεῖρας ἐκατοντάδων ἀνθρώπων. Ὁ Θεὸς εὐλογήσῃ ὑμᾶς. » ἀνέκραξε τὸ πλῆθος. « Ὁ θεὸς δώσῃ πάντα τὰ ἀγαθὰ εἰς τὰς οἰκογενείας ὑμῶν ἐπράξατε ὡς καλοὶ καὶ χρηστοὶ » πολῖται. Ἐσώσατε ἅπαντας ἡμᾶς σήμερον. » Οἱ δ' εὐπατρίδαι οἱ παρ' αὐτῶν διὰ νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν ἀγαθὴν μερίδα, ὅταν προέβησαν, ἀπερχόμενοι ἐπὶ τῶν ἀμαξῶν αὐτῶν, ἐρρίψαν ἀπὸ τὰς θυρίδας σωρηδὸν χρήματα καὶ προσεκαλεσαν τὸν ὄχλον νὰ πῇ εἰς ὑγίαν τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν ἐνόρκων.

Ὁ εἰσαγγελεὺς ἀπῆλθε φέρων τὴν εἰδήσιν εἰς τὸν Συνδερλάνδιον, ὅστις ἦτο τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἰς συνδιάλεξιν μετὰ τοῦ πρέσβους τοῦ Πάπα. « Πρό » ἀμνημονεύτων χρόνων », εἶπεν ὁ Πόουις. « ποτέ δὲν » συνέβη τοιοῦτος ἀλαλαγμὸς, οὐδ' ἐχύθησαν τοσαῦτα » χαρᾶς δάκρυα καθὼς σήμερον. » Ὁ βασιλεὺς εἶχεν ἐπισκεφθῇ τὴν πρωΐαν ταύτην τὸ παρὰ τὴν πόλιν συγκροτημένον ἀπὸ τινος στρατοπέδον. Ὅθεν ὁ Συνδερλάνδιος διεδίδασεν ἀμέσως ἐκεῖ τὴν εἰδήσιν, διὰ ταχυδρόμου. Ὁ Τακωδς εὐρίσκετο εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ ἀρχιστρατήγου Λόρδου Φευεργκσμίου, ὅτε ἐφθασεν ὁ ἀγγελιαφόρος. Ἐταράχθη δὲ πολὺ καὶ ἀνέ-

κραξέ Γαλλιστί· «τόσῳ χειρότερα δι' αὐτούς.» Ἐπειτα εἶπευτε νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς Λονδίνον· καὶ ἐνόσω μὲν ἦτο παρών, οἱ στρατιῶται, εὐλαβούμενοι τὸν ἡγεμόνα, συνεστάλησαν νὰ ἐπιδείξωσι τὰ αἰσθήματα των· ἅμα ὅμως ἐξῆλθε τοῦ στρατοπέδου, ἤκουσε κατόπιν τοῦ κραυγῆν χαρμόσυνον μεγάλην. Ἐκπλαγεῖς δὲ, ἠρώτησε, τί σημαίνει ὁ θόρυβος αὐτός. «Δὲν εἶναι τίποτε», ἀπάντησαν οἱ περὶ τὸν Βασιλέα. «Οἱ στρατιῶται χαίρουσι διὰ τὴν ἀνάσσειν των ἐπισκόπων.» «· Ὀνομάζετε τοῦτο τίποτε;» εἶπεν ὁ Ἰακώβος. Καὶ ἔπειτα ἐπανελάβε παλιν· «τόσῳ χειρότερα δι' αὐτούς».

Ἦχε δὲ δίκαιον νὰ ᾔναι δυσηρεστημένος, διότι ἡ ἥττα, ἡ ταπεινότης αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὀλοσχερής. Ἐὰν οἱ ἀρχιερεῖς ἠθωσάντο ἕνεκα τυπικῆς τιμῆς περὶ τὴν διεξαγωγὴν τῆς διαδικασίας ἐλλείψεως, εἰς τὴν ἠθωσάντο διότι δὲν ἔγραψαν τὴν ἀναφορὰν ἐν τῇ κομητίᾳ τῆς Μιδδλετξίας, ἡ δὲ διότι δὲν ἤθελεν εἶναι δυνατόν νὰ προσαχθῇ νόμιμος, καθ' ὅλους τοὺς τύπους, ἀποδείξεις τοῦ ὅτι παρέδωκεν τῷ βασιλεῖ τὸ ἔγγραφον ἕνεκα τοῦ ὁποῦ καταγορεύθησαν, ἡ βασιλικὴ ἐξουσία οὐδεμίαν ἤθ' ἔπειθε προσβολήν. Κατ' εὐτυχίαν ὁ μὲν τοῦ ἔθνους, τὸ γεγονός τῆς δημοσιεύσεως ἀπεδείχθη ἐντελέςτατα· ἔθεν γὰρ συνήγοροι τῶν κατηγορουμένων ἠναγκάσθησαν νὰ προσβάλωσι τὸ δικαίωμα τῆς ἀρρεύσεως τῶν Νόμων· προσβάλον δὲ τὸ δικαίωμα τοῦτο μετὰ πλείστης πολυμαθείας, εὐγκωτίας καὶ τόλμης· καὶ ἐν γένει ὡμολογεῖτο, ὅτι οἱ συνήγοροι τῆς κυβερνήσεως ἡττήθησαν ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ. Οὐδεὶς ἐκ τῶν δικαστῶν ἐτόλμησε ν' ἀποφανθῇ, ὅτι ἡ συγχωρητήριος διακήρυξις εἶναι νόμιμος. Ἐξ δὲ ἀπερήναιτο αὐτὴν, γεγονυῖα τῇ φωνῇ, παράνομον· καὶ ἅπαντα ἡ πόλις ἔλεγεν, ὅτι τὸ δικαίωμα τῆς ἀρρεύσεως τῶν νόμων ἔπαυε πληγὴν καιρίαν. Ὁ Φίνχιος, ὅστις τὴν προτεσίαν ἐλοιδορεῖτο ὑπὸ πάντων, ἤδη ὑπὸ πάντων ἐμακαρίζετο· διότι δὲν ἠνέσχετο, ἔλεγον, νὰ ἀπορριπθῇ ἡ ὑπόθεσις εἰς τρόπον ἀρίστον ἀμφίβολον τὸ μέγα συνταγματικόν ζήτημα· ἠδοκίμη, ὅτι ἐτυμηνόρια ἀπολύουσα μὲν τοὺς πελάτας αὐτοῦ, ἀλλὰ μὴ καταδικάζουσα συγχρόνως τὴν συγχωρητήριον διακήρυξιν, ἤθ' ἔπειτα εἶναι νίκη ἀτελής. Τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι ὁ Φίνχιος δὲν ἦτον ἕξις οὐδὲ τῶν ἐλέγχων, οἵτινες ἐπισωρεύθησαν κατ' αὐτοῦ, ἐν ὧσιν ἡ ἐκδοσις ἦτον ἀμφίβολος, οὐδὲ τῶν ἐπαίνων τοῦ ὁποῦ ἐλάβεν, ὅτε ἡ ἐκδοσις ἀπέβη αἰσία. Ἦτο παραλογὸν νὰ ἐπιτιμᾶται, διότι ἡ εἰσαγγελία, ἐντὸς τῆς μικρᾶς χρονοτριβῆς εἰς ἣν ἔδωκεν οὗτος ἀφορμὴν, ἀνεκάλυψεν ἀπροσδοκῆτως νέον ἀποδείξεως μέσον· παραλογὸν δ' ἐπίσης ἦτο νὰ παραδέχωνται ἤδη, ὅτι αὐτός ἐν γνώσει ἐξέθεσε τοὺς πελάτας του εἰς κίνδυνον, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν καθιέρωσιν γενικῆς τιμῆς ἀρχῆς, καὶ ἐτι παραλογώτερον, νὰ τὸν ἐπαινῶσι διὰ πράξιν, ἣτις ἤθελεν εἶναι παράδοσις ἐναργῆς τῶν δικηγορικῶν αὐτοῦ καθηκόντων.

Τὴν εὐφρόσυνον ἡμέραν παρηκολούθησε νύξ οὐχ ἥττον εὐφρόσυνος. Οἱ ἐπίσκοποι, καὶ τινες τῶν ἐπισημοτέρων αὐτῶν φίλων, ἠγωνίσθησαν ματαίως νὰ ἐμπεδίσωσι τὰς θεωριὰς ἐνδείξεις τῆς κοινῆς

ἀγαλλιᾶσεως. Αὐτοὶ τῶν ἀνθρώπων οἱ πρεσβύτεροι δὲν ἐνεθυμοῦντο νὰ ἐξαστραψώσι ποτε αἱ ὁδοὶ τοῦ Λονδίνου διὰ τασούτων χαρμόσυνων πυρῶν, παρ' ἑκάστον τῶν ὁποίων τὸ πλῆθος ἔπινεν ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας τῶν ἐπισκόπων, καὶ ὑπὲρ τοῦ ὀλέθρου τῶν παπιστῶν. Ἐρωτίσθησαν δὲ λαμπρῶς καὶ αἱ οἰκίαι· καὶ ἑκάστον παράθυρον ἔφερε σειρὰν ἑπτὰ κηρίων, ὧν τὸ μέσον, ὑψηλότερον ὢν τῶν λοιπῶν, εἰκόνιζε τὸν μητροπολίτην πάσης Ἀγγλίας. Ὁ κρότος τῶν ὀπλῶν καὶ τῶν ρουσεκίων ἦτον ἀδιλείπτος. Μέγας φουγάνων σωρὸς ἔκαie καταντικρὺ τῆς κυρίας τῶν βασιλείων πύλης· καὶ ἄλλοι σωροὶ ἀνήφθησαν εἰς τὰς πύλας καθολικῶν πατρικίων. Ὁ Λόρδος Ἀρυνδέλλιος καταπράυνε φρονίμως τὸν ὄχλον διὰ χρημάτων τινῶν· ἀλλ' ἀπὸ τῆς οἰκίας τοῦ Σαλισβυρύου, τῆς παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ κειμένης, ἐγένετο ἀπόπειρα ἀντιστάσεως. Οἱ ὑπῆρέται τοῦ Λόρδου τούτου ἐξορμήσαντες ἐκυροδόλησαν· δὲν ἐφόρευταν ὁμως εἰμὴ τὸν δυστυχῆ ὑπῆρέτην τῆς ἐκκλησίας ὅστις εἶχε προέλθει διὰ νὰ σδέσῃ τὸ πῦρ· καὶ μετ' ὀλίγον ἀπεκρούσθησαν καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγωσι παλιν εἰς τὴν οἰκίαν. Ἦκ δὲ τῶν θεαμάτων τῆς νυκτὸς ταύτης, οὐδὲν ἔτερε τοσαῦτον τὸν κοινὸν ὄμιλον, ὅσον θεαματὶ, συνηϊέστατον μὲν πρό τινων ἐνικυτῶν, ἡδη δὲ, μετὰ μακροχρόνιον ὀπωποῦν ἀχρηστίας, παλιν ἀνανεωθέν· ἡ πυρπόλησις τοῦ Πάπα. Τὸ πάλαι ποτὲ ἐθνικὸν ταῦτο παίγνιον δὲν εἶναι γνωστὸν εἰς τὴν παρούσαν γενεάν· εἰμὴ ἀπὸ τῶν σωζομένων αὐτοῦ περιγραφῶν καὶ εἰκονογραφιῶν. Ἦτο δὲ εἰδωλὸν ἐντέχνως ὀπωποῦν ἐκ κηρίου κατεσκευασμένον, καὶ, διὰ δαπάνης οὐ μικρᾶς, μετὰ ἀμφίων καὶ μίτρας κεκοσμημένον, καθήμενον δὲ ἐπὶ θρόνου, ὁμοῦ μὲ ἐκεῖνον ἐπὶ τοῦ ὁποῦ μέχρι τῆς σήμερον ἀκόμη, εἰς μεγάλας τιμὰς πανηγύρεις, οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ρώμης καμίζονται, ἀνά μέσον τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Πέτρου, εἰς τὸ μέγα θυσιστήριον. Ἡ αὐτοῦ Παναγιότης συνωδεύετο συνήλως ὑπὸ θεραπείας καρδινάλιων καὶ ἱεροποιῶν παρ' αὐτῇ δὲ ἔστατο γελωτοποιῶς μετημφιεσμένος εἰς διάβολον μὲ κέρατα καὶ με σαρὰν. Πᾶς πλούσιος καὶ ζηλωτὴς Πρωτεστάντης εὐχαρίστως εἶδε τὴν λίραν του εἰς τοιαύτην περίστασιν, καὶ ἂν πιστεύωμεν τὴν φήμην, ἡ δαπάνη τῆς λιτανείας ταύτης συνεποσοῦτο ἐνίστη εἰς 1000 λίρας. Ἀφοῦ δὲ ὁ πάπας ἐπὶ τινα καιρὸν ἐφέρετο μετὰ κομπῆς ὑπερῶν τῶν κεφαλῶν τοῦ πλῆθους, παρεδίδοτο ἔπειτα, μετὰ πολλῶν χειροκρατήσεων, εἰς τὰς φλόγας. Ἀλλοτε τὸ θέαμα τοῦτο ἐτελεῖτο κατ' ἔτος εἰς τὸ Λονδίνον, τὴν ἡμέραν τῶν γενεθλίων τῆς Ἐλισαβέτ· καὶ τόσον περίφημον ἦτο τὸ φορτικὸν ἐκεῖνο ἔθος, ὥστε ὁ πρέσβυς τῆς Γαλλίας Βαριλλὼν ἐκινδύνευσέ ποτε τὴν ζωὴν του, διὰ νὰ τὸ θεωρήσῃ ἀπὸ κρύπτῃς τινός. Ἀφ' ἧς ὁμως ἡμέρας ἐπαγιάθη τὸ κράτος τοῦ Ἰακώβου μέχρι τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἠθωώθησαν οἱ ἐπίσκοποι, ἡ τελετὴ εἶχε περιέλθει εἰς ἀχρηστίαν. Ἀλλ' ἤδη ἐπεράνθησαν πολλοὶ Πάπαι εἰς διάφορα τοῦ Λονδίνου μέρη. Ὁ πρέσβυς τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης ἠγανάκτησεν εἰς ὑπερβολὴν καὶ ὁ βασιλεὺς προτεβλήθη διὰ τὸν χλευασμὸν τοῦ

τῆς ἐκκλησίας τοῦ πολὺ πλέον ἢ δι' ὅλας τὰς ἡλίας ὕδρεις ὅσας μέχρι τοῦδε ἔπαθεν. Αἱ ἀρχαὶ οὐδὲν ἠδύναντο ν' ἀντιπράξωσιν. Ἡ κυριακὴ ἔχον ἐξημερώσει, οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν ἐκλέγοντο τοὺς χριστιανοὺς εἰς τὸν ὄρθρον, τὰ δὲ πυρὰ ἔν ἔχον ἐπὶ παύσει, οὐδὲ ὁ ὄχλος εἶχε διχλυθῇ. Τότε τελευταῖον ἐξεδόθη προκήρυξις κατὰ τῶν παρῶν καὶ συνελήφθησαν πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον νέοι μνηταί, ἀλλὰ μ' ὅλας τὰς προσπάθειας τῶν δικαστικῶν ὑπαλλήλων, ἀπελύθησαν ἐκ τῶν ἐνόρκων.

Ἐν τούτοις ἡ χρονοὶδὲς ἀγγελία ἀπίπτη διὰ τοῦ πυρρομαίοντος εἰς ἅπαντα τοῦ βασιλείου τὰ μέρη καὶ πανταχοῦ ἐγένετο δεκτὴ μετ' ἀγαλλιάσεως. Ἡ Γλοκεστρία, ἡ Βεδφορδία, ἡ Λιχφελδία διεκρίθησαν διὰ τοῦ μεγάλου αὐτῶν ζήλου· ἀλλὰ τὸ Βριττάλιον καὶ τὸ Νορούϊκον, τὰ ὅποια ἦσαν αἱ πλουσιώτεραι καὶ πολυανθρωπότεραι τότε μετὰ τὸ Λονδίνον πόλεις ἀνδείχθησαν καὶ κατὰ τὸν ἐνθουσιασμόν, εἰς τὴν ἐσφόδρυνον ταύτην περίστασιν, μάλιστα τοῦ Λονδίνου ἐράμιλλοι.

Ἡ δίκη τῶν ἐπτὰ ἐπισκόπων εἶναι γεγονός· ἅπαν τῶν ἐκ τῆς μόνῃς τῆς ἡμετέρας ἱστορίας. Αὕτη εἶναι ἡ πρώτη καὶ ἡ τελευταία φορὰ, καθ' ἣν συνεφώθησαν καὶ συνηνώθησαν ἐντελῶς δύο αἰσθημάτων φορὰ διὰ τὴν δύναμιν αὐτῶν, δύο αἰσθημάτων συνήθως ἀντίπαλα, ἐξ ὧν ἓν ἕκαστον, ἰσχυρῶς παροξύνει, ἀρκεῖ διὰ νὰ σείσῃ τὴν πολιτείαν. Τὰ αἰσθημάτων ταῦτα ἦσαν ὁ ἔρος πρὸς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ὁ ἔρος πρὸς τὴν ἐλευθερίαν. Ἐπὶ πολλὰς γενεάς, πᾶσι σφοδρὰ ἐκρηγνύοντο τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ αἰσθήματος αἰσθη, ἐκτὸς μιᾶς καὶ μόνῃς ἐξαιρέσεως, δυσμενῆς πρὸς τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν, πᾶσα δὲ σφοδρὰ ἐκρηγνύοντο τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ζήλου ἀπέβη, ἐκτὸς μιᾶς καὶ μόνῃς ἐξαιρέσεως, δυσμενῆς πρὸς τὸ κράτος καὶ τὴν δύναμιν τῶν ἀρχιερέων καὶ τοῦ κλήρου. Ἐν ἔτει 1688 ἡ ὑπόθεσις τῆς Ἱεραρχίας καὶ ἡ δημοτικὴ μερίς ἐταυτίσθησαν ἐπὶ μίαν στιγμὴν· ὑπὲρ τῶν 9000 κληρικῶν, προϊσταμένου τοῦ μητροπολίτου καὶ τῶν ἐπιφανεστέρων αὐτοῦ ἐπισκόπων, ἀπεράσισαν νὰ πάθωσι δεσμὰ καὶ δήμευσιν ὑπὲρ τῆς μεγάλῃς καὶ θεμελιώδους ἀρχῆς τοῦ ἐλευθέρου ἡμῶν πολιτεύματος. Ἐντεῦθεν προέκυψε συγχώνευσις περιλαμβοῦσα τοὺς σφοδροτέρους ὁπαδοὺς τῆς βασιλείας, τοὺς σφοδροτέρους ὁπαδοὺς τῆς δημοκρατίας, καὶ ἅπαντα τὰ ἐν τῷ μεταξὺ κείμενα τμήματα τοῦ ἔθνους. Αἱ μερίδες τῆς κοινωνίας ὅσαι εἶχον μέγιστον συμφέρον εἰς τὴν διατήρησιν τῆς τάξεως, ὅσαι ἐν χειρὶ ἀνωμαλίας, ἦσαν συνήθως προθυμότεραι νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν κυβέρνησιν, καὶ εἶχον φυλακὴν πρὸς πᾶσαν στάσιν ἀποστροφῆς, ἐτάχθησαν ἀδιστάκτως ὑπὸ τὴν σημεῖαν ἀνδρὸς σεβαστοτάτου, τοῦ πρώτου πατρικίου τοῦ κράτους, τοῦ πρώτου τῆς ἐκκλησίας ὑπηρέτου, φιλοβασιλείου τῆς πολιτικῆς, ὁποῦ τὰ ἦθ, τὸν ὅποιον ἡ τυραννία ἄκοντα μετατρεῖται εἰς δημοκρασίαν. Ἀφ' ἑτέρου οἱ ἄνθρωποι, ὅσοι ἄεποτε ἐβδελύχθησαν τὴν ἐπισκοπικὴν ἐκκλησίαν ὡς λείψανον τοῦ Παπισμοῦ καὶ ὡς ὄργανον

τῆς αὐθαριέτου ἐξουσίας, ἐπεκαλέσθησαν γονυπετεῖς τὴν εὐλογίαν ἀρχιεπισκόπου, ὅστις ἦτον ἑτοιμος νὰ περιβληθῇ βαρείας ἀλύσεις καὶ νὰ κατακλίνῃ τὰ γηραιὰ αὐτοῦ μέλη ἐπὶ λίθων γυμνῶν (σελ. 133 τῆς Πανδώρας) μᾶλλον, ἢ νὰ προδώσῃ τὰ συμφέροντα τῆς Προτεστάντικῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ καταστῇ τὴν Βασιλικὴν ἐξουσίαν ὑπερτέραν τῶν νόμων. Μετὰ δὲ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τῆς πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἀγάπης ἀνεμίχθη, εἰς τὴν μεγάλην ταύτην κρίσιν, ἑτερόν τι αἰσθημα, ἀποτελοῦν μίαν τῶν χρηστοτέρων ἰδιότητων τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν χαρακτήρος. Πᾶς ἄνθρωπος ὑπὸ τῆς βίας καταθλιβόμενος, ὅσω μικρόν καὶ ἂν ἔχῃ δικαίωμα εἰς τὴν κοινὴν ὑπόληψιν καὶ ἐγνωμοσύνην, τυγχάνει συνήθως παρ' ἡμῖν ζωνηροτάτης συμπαθείας. Ὅθεν εἶναι πιθανώτατον ὅτι καὶ ἂν ἀπὸ τῆς ἐκδίκσεως τῆς κατὰ τῶν ἐπισκόπων δίκης δὲν ἐξηρτῶντο μεγάλα πολιτικὰ καὶ ὁρησκευτικὰ συμφέροντα, ἡ Ἀγγλία δὲν ἤθελεν ἴδει ἄνευ μεγάλου ἐλέους καὶ μεγάλης ἀγανακτήσεως ἄνδρας πρεσβύτας, καὶ ἀρετῆς ἀμωμήτου, καταδιωκομένους ὑπὸ τῆς ἐκδίκσεως ἡγεμόνος ἀπηνόους, καὶ ἀκάμπτου, ὅστις εἰς τὴν πίστιν αὐτῶν ὤρειλετο τὸ σέμμα τὸ ὅποιον ἔφερεν.

ὑπὸ τοιούτων αἰσθημάτων παροτρυνόμενοι ἀντεπεξῆλθον οἱ προπάτορες ἡμῶν ἄνθρωποι κατὰ τῆς κυβερνήσεως. Πᾶσαι τῆς κοινωνίας αἱ τάξεις, πᾶσαι αἱ πολιτικαὶ μερίδες, πᾶσαι αἱ προτεστάντικαὶ αἵρεσεις συνεκρότησαν τὴν ἀναρίθμητον, τὴν πυκνὴν, τὴν ἰσχυρὰν ἐκείνην φάλαγγα. Καὶ πρωτοστάται μὲν αὐτῆς ἦσαν οἱ κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ Λόρδοι. Παρεῖποντο δ' αὐτοῖς οἱ μικρότεροι κτηματῖαι καὶ ὁ κληρὸς, τὰ δύο Πανεπιστήμια, ἅπαντες οἱ νομικοὶ σύλλογοι, οἱ ἔμποροι, οἱ κάπηλοι, οἱ ἀχθοφόροι, οἵτινες ἐταλαιπωροῦντο εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν μεγάλων πόλεων, οἱ γεωργοί, οἵτινες ἡροτρίουν τοὺς ἀγρούς· ἢ κατὰ τοῦ βασιλείου συμμύχια περιελάμβανε καὶ αὐτοὺς τοὺς ναύτας, οἵτινες ἐπλήρουν τὰ πλοῖα αὐτοῦ, καὶ αὐτοὺς τοὺς δορυφόρους, οἵτινες ἐφρούρουν τὰ βασίλεια αὐτοῦ. Τὰ ὀνόματα τῆς Οὐίγιγκς καὶ τῆς Τορυκῆς μερίδος ἐλησμονήθησαν ἐπὶ μίαν στιγμὴν. Ὁ ἀρχαῖος προνομιοῦχος τῆς Ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας προέτεινε τὴν δεξιάν εἰς τὸν πρότερον βδελυστόμενον παρ' αὐτοῦ ἑτερόδοξον. Ἐπισκοπικοί, Πρεσβυτεριανοί, Ἀνιξάρτητοι, Βαπτισταὶ ἐλησμονήσαν τὰς μακρὰς αὐτῶν ἐριδας καὶ ἐνεθυμήθησαν μόνον, ὅτι εἶναι πάντες προτεστάνται, καὶ ὅτι πάντες κινδυνεύουσιν. Ἰερωμένοι ἀνατραπέντες εἰς τὰς ἀποκλειστικωτέρας ἀρχάς, ὠμίλουν ἤδη, γεγωνυῖα τῇ ρωνῇ, οὐ μόνον περὶ ἀνοχῆς, ἀλλὰ καὶ περὶ συγχωνεύσεως. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἐξέδωκεν, ἅμα μετὰ τὴν ἀπόλυσιν αὐτοῦ, ἐπιστολὴν ἐγκύκλιον, ἥτις εἶναι βεβαίως μία τῶν μάλιστα αξιομνημονεύτων συγγραμμάτων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς εἶχε διατελέσει ἐκ νεότητος εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς ἑτεροδοξοῦντας, καὶ εἶχε πολλάκις ἐπιτεθῇ κατ' αὐτῶν μὲ πικρίαν ἀδίκον καὶ ἀντιχριστιανικὴν. Ἀλλ' ἤδη ἡ καρδία αὐτοῦ ἐμαλάχθη καὶ ἐσωφρονίσθη· ἤδη παρήγγειλεν ἐπισήμως τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς κλη-

ρικούς νὰ προνοῶσι φιλανθρωπῶς ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν, τῶν ἑτεροδοξούντων προτεσταντῶν, νὰ ἐπισκέπτονται αὐτοὺς πολλάκις, νὰ φιλοξενῶσιν αὐτοὺς, νὰ συνδιαλέγωνται μετ' αὐτῶν φιλικῶς, καὶ νὰ πείθωσι μὲν αὐτοὺς, καθ' ὅσον τοῦτο εἶναι δυνατόν, νὰ συμβιβασθῶσι μετὰ τῆς ἐπικρατούσης ἐκκλησίας, ἀλλὰ δασάκις τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν νὰ κατορθωθῇ, νὰ συναγωνίζωνται μετ' αὐτῶν, ἀπὸ ψυχῆς καὶ καρδίας, τὸν κοινὸν καὶ εὐλογημένον τῆς διαμαρτυρήσεως ἀγῶνα.

Πολλοὶ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι μετὰ πόθου πικροῦ ἀπέβλεπον βραδύτερον εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους, τοὺς ὁποῖους εἰκονίζον ὡς βραχὺ τηλαύγημα αἰῶνος χρυσοῦ μεταξὺ δύο σιδηρῶν αἰώνων. Ἡ μεμφιμοιρία αὕτη ἦτο μὲν φυσικὴ, συνετὴ ὅμως βεβαίως δὲν ἦτο. Τὴν συγχώνευσιν τοῦ 1688 ἔτους παρήγαγε τυραννία ὁμορῶς παραπροσύνης καὶ κίνδυνος ἐπιχειρέμενος ἐπὶ σύμπαντας τοὺς μεγάλους τῆς πατρίδος θεσμούς· μόνον δὲ τοιαῦται ἀνάγκαι ἠδύναντο νὰ παραγῶσιν ὁμοπροσύνην τοιαύτην. Ἐὰν οὐδέποτε ἐκτοτε συνέβη ὁμοία ἔνωσις, τοῦτο προέκυψεν ἐκ τοῦ ὅτι οὐδέποτε ἐκτοτε ἐκυβερνήθημεν τόσον κακῶς. Μὴ λησμονήσωμεν τῶνόντι, ὅτι ἂν καὶ ἡ ὁμόνοια καθ' ἑαυτὴν ᾖναι προτιμότερα τῆς διχονοίας, ἡ διχόνοια ὅμως εἰμπορεῖ νὰ ᾖναι τεκμήριον καταστάσεως πραγμάτων καλῆτέρας παρὰ τὴν ὑπὸ τῆς ὁμονομίας δηλουμένην· διότι δυσυχία καὶ κίνδυνος ἀναγκάζουσι πολλάκις τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἐνωθῶσιν, εὐτυχία δὲ καὶ ἀσφάλεια πολλάκις ἐνθαβρύνουσιν αὐτοὺς εἰς τὸ νὰ χωρισθῶσιν.

ΠΕΡΙ ΠΕΙΡΑΤΕΙΑΣ.

Ἡ πειρατεία ἦτον τὸ πάλαι ἐπάγγελμα, καὶ ὅχι ἄτιμον· ἐθεωρεῖτο μάλιστα πολλάκις καὶ ὡς ἑδὸς φέρουσα πρὸς τὴν δόξαν. Ὅλα σχεδὸν τὰ μικρὰ παράλια Κράτη ἐπειρώντο τὴν θάλασσαν· οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῶν μετῆρχοντο τὴν πειρατείαν τοσοῦτω γενικῶς, τοσοῦτω ἀνυποστόλως, ὥστε ὁ ξένος εἴτε περιηγητὴς, εἴτε ἔμπορος, εἴτε ληστὴς ἦτον, ἀπέλαυνεν ἰσῆς ὑποδουλώσεως, ἰσῆς φιλοξενίας.

Ἀφοῦ τὸ μέγα κῦδος τῶν Ἀχαιῶν, ὁ Γερήνιος Ἰππότης Νέστωρ, ἔδωκεν εἰς τοὺς ξένους του, τὸν Μέντορα καὶ τὸν Γηλέμαχον, νὰ φάγωσι καὶ νὰ πίωσιν, ὡς λέγει ὁ ποιητὴς, καθίσας αὐτοὺς εἰς τὴν τράπεζάν του, τοὺς ἠρώτησεν ἐπὶ τέλους· «ὦ ξένοι, ποῖοι εἰσθε; πόθεν ἐρχεσθε; εἰσθε ἔμποροι, περιηγηταί, ἢ λησταί;»

Ἀλλ' ὅχι μόνον ἐπὶ τῶν μυθωδῶν καὶ ἡρωϊκῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων, ὅτε ὁ πολιτισμὸς τῆς Ἑλλάδος εἶχε φθάσει εἰς τὴν ἀκμὴν του, τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πειρατοῦ ἐτιμᾶτο. Τὸ ἔργον, λέγει ὁ Θουκυδίδης, ὅχι μόνον δὲν εἶχε καμμίαν αἰσχύνην, ἀλλὰ καὶ δόξαν μάλιστα ἔφερεν, ἡγουμένων ἀνδρῶν οὐ τῶν ἀδυνατωτάτων.

Οἱ Φωκαεῖς ἐτίμων τὰ μέγιστα τὴν πειρατείαν μέχρι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς τοῦ Γαρκυνίου, ὁ δὲ Ἰούλιος Καῖσαρ, ὁμιλῶν περὶ τῶν λαῶν τῆς Γερμανίας βεβαίως, ὅτι οἱ ἐπιφανέστεροι αὐτῶν εἶχον καύχημα τὸ νὰ ὀδηγῶσι συμμορίας ληστῶν. Διόδωρος ὁ Σικελιώτης ἀναφέρει τὰ αὐτὰ περὶ τῶν Λυσιτανῶν, καὶ ὁ Πλούταρχος περὶ τῶν Ἰβήρων.

Ἡ πρώτη κατὰ πειρατῶν ἐκστρατεία ἐγένετο 1300 περίπου ἔτη Π. Χ. Κατὰ τὸν Θουκυδίδην, ὁ Μίνως, κρατήσας τῆς Ἑλληνικῆς θαλάσσης, κατέστησε τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας ἡγεμόνας, καὶ καθήρεσιν ἐκεῖθεν τὸ ληστικόν. Περί τὴν αὐτὴν ἐποχὴν οἱ Ἀθηναῖοι, ὅσοι διὰ τὴν νεαρὰν αὐτῶν ἡλικίαν δὲν κατετάσσοντο εἰσέτι εἰς τὸν στρατὸν, συνέστησαν τὴν φρουρὰν τῶν περιπόλων, τῆς ὁποίας καθήκον ἦτον πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ τὸ νὰ ὑπερασπίζεται τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα ἐναντίον ἐπιδρομῶν πειρατικῶν.

Ἐπὶ τοῦ μακροῦ πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πολέμου, οἱ Ῥωμαῖοι, ἀναπτύξαντες τὴν ναυτιλίαν αὐτῶν, ἐξησκήθησαν εἰς τοὺς κατὰ θάλασσαν ἀγῶνας. Διακόσια τριάκοντα περίπου ἔτη Π. Χ. ὁ τροπαιοῦχος στόλος τῆς Ῥώμης, κατεναυμάχησε καὶ ἐκυρίευσεν τὸν μυριόνεων πειρατικὸν στόλον τῆς ἀλαζόνης Τεύτης, βασιλίδος τῆς Ἰλλυρίας.

Καὶ ὅμως, μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Καρχηδόνης καὶ τῆς Κορίνθου, ὁ ἀριθμὸς τῶν πειρατῶν τούτων ἐπὶ ῥύστην. Ἐκτίσαν ναύσταθμα καὶ φρουκτώρια τετειχισμένα, καὶ ἄνδρες ἐκ παντὸς ἔθνους, χρήμασι δυνατοὶ καὶ γένει λαμπροί, συνεμάχησαν μετ' αὐτῶν. Οἱ στόλοι τῶν διευθύνοντο ὑπὸ ἐμπειρῶν κυβερνητῶν, καὶ τὰ πλοῖα ἦσαν ἐστολισμένα μεγαλοπρεπῶς· εἶχον ἰστία ἀλουργοδαφῇ, πλάτας ἢ κώπας ὑπαργύρους, καὶ στυλίδας χρυσαῖς· ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν ληστριδῶν νηῶν, τῶν ἐντὸς μόνου τοῦ λιμένος τῆς Σελευκίας, ὑπερέβαινε τὰς χιλιάς. Κυριεύσαντες πολλὰς παραθαλασσίους πόλεις, ἐτόλμησαν νὰ διερπάτῳσι τὰ παράλια τῆς Ἰταλίας, εἰσχωρήσαν μετὰ τοῦ λιμένος τῆς Ὠστίας, καὶ παραδόντες τῷ πυρὶ στόλον Ῥωμαϊκόν, ἀφῆρπασαν δύο στρατηγούς, τὸν Σεξτίλιον καὶ Βελλῆνον, μετὰ τῶν ἀκολουθούντων αὐτοὺς ὑπηρετῶν καὶ ῥαβδοφόρων.

Ἡ Ῥώμη, κατασπαραττομένη ὑπὸ τῶν ἐμφυλίων διχονοιῶν τοῦ Σύλλα καὶ τοῦ Μαρίου, δὲν ἐδυνήθη ν' ἀντισταθῇ εἰς τὰς προόδους τῶν Κιλικίων πειρατῶν, οἵτινες εἶχον πλημμυρίσει τὴν Μεσόγειον, καὶ διασπείρει τρόμον πανταχοῦ. Ναυποροῦντες πλοῖον τῆς νήσου Φαρμακυσσῆς ὑπὲρ τὴν Μίλητον, συνέλαβον τὸν Ἰούλιον Καῖσαρα ἐπανερχόμενον ἐκ τῆς Αὐλῆς Νικομήδου, βασιλέως τῆς Βιθυνίας. Ὁ Καῖσαρ ὅμως δὲν καταβλήθη· ἀλλ' ἀπειλήσας αὐτοὺς πολλάκις ὅτι ἐμελλε νὰ τοὺς ἀπαγχονίσῃ, ὑπεσχέθη ὡς λύτρα πεντήκοντα τάλαντα, ἀντὶ εἰκοσι τὰ ὅποια εἶχον ζητήσῃ, καὶ ἐπλήρωσε μετὰ τριάκοντα ὀκτὼ ἡμέρας αὐτὰ, σταλέντα ἐκ Μιλήτου.

Ὁ Καῖσαρ δὲν ἐλησμόνησε τὴν ἀπειλήν του· διότι, ἂμ' ἀφειδὲς, πληρώσας πλοῖα ἐκ τοῦ λιμένος τῶν Μιλησίων, ἐπλευσε κατὰ τῶν πειρατῶν, τοὺς κατέλαβε ναυλοχοῦντας εἰσέτι εἰς τὴν νῆσον, καὶ κρατήσας τῶν πλείστων, μετέφερεν αὐτοὺς εἰς Πέργαμον, ὅπου τοὺς ἀνεσπάρωσε.

Καὶ ὅμως ἡ τιμωρία αὕτη δὲν ἐπέφερε τὸ ποθοῦμενον ἀποτέλεσμα. Νεαὶ συμμορίαι συνεκροτήθησαν καὶ κατεστάθησαν τρομερώτεραι ὑπὲρ ποτε, αἰχμαλωτίσασαι καὶ Ῥωμαίους στρατηγούς, τῶν ὁποίων τὰ λύτρα ἐπλήρωσεν αὕτη ἡ δημοκρατία. Ὁ στρα-